

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ**

На правах рукопису

ПОВАЖНИЙ СТАНІСЛАВ ФЕДОРОВИЧ / 5)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ**

**Спеціальність 08.02.03 - Управління, планування та
державне регулювання
економіки**

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Донецьк 1997

00753567 (X)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті економіки промисловості
НАН України (м. Донецьк)

Науковий консультант - академік НАН України,
доктор економічних наук,
професор, Заслужений діяч науки
і техніки України
Чумаченко Микола Григорович

Офіційні опоненти: академік НАН України,
доктор економічних наук,
професор
Алимов Олександр Миколайович
доктор економічних наук,
професор
Гавриленко Валентин Андрійович
доктор економічних наук,
професор
Єфремов Олексій Володимирович

Провідна організація - Рада по вивченню продуктивних
сил України Національної академії
наук України (м. Київ)

Захист дисертації відбудеться *"16" травня 1997 р.*
о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 06.08.01
в Інституті економіки промисловості НАН України за адресою:
340048, Донецьк-48, вул. Університетська, 77

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці
Інституту економіки промисловості НАН України.

Автореферат розіслано *"14" квітня 1997 р.*

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Поклонський Ф.Ю.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність дослідження. Динаміка соціально-економічного розвитку в Україні за останні 5-6 років не може бути названа інакше як вкрай незадовільною.

Падіння внутрішнього валового продукту за 1991-1996 рр. на 57,2%, промислового виробництва на 50,5%, сільсько-господарського виробництва за 1992-1995 рр. на 32,3%.

Практично припинився інвестиційний процес. Обсяг капітальних вкладень скоротився у 1996 р. проти 1990 р. на 79%. Найвищий спад мав місце у 1992 р. - 36,9%, потім у 1994 р. - 23% і у 1995 р. - 35%. Капітальні вкладення у 1996 році становили 13,4% до внутрішнього продукту. Різко знизився рівень життя населення. Так, споживання м'яса у розрахунку на душу населення знизилось у 1,7 рази, яєць у 1,7 рази, а риби і рибопродуктів у 5,5 рази.

Особливо складний стан склався у вугільній промисловості України. Ця галузь має надзвичайно важливе значення для нашої економіки. Досить того, що вугілля є нині єдиним реально доступним для країни енергоносієм. Це впливає як з наявних запасів кам'яного вугілля, відсутності значних власних джерел енергоносіїв.

Таким чином, країні гостро потрібне вугілля, поклади його величезні, але вуглевидобувна галузь у катастрофічному стані. Тому дослідження проблем вугільної промисловості надзвичайно актуальне.

Не можна не враховувати також, що з долею вугільної промисловості України пов'язані долі понад 800 тис. робітників і їх сімей.

Як показують дослідження запасів вугілля в Україні, при об'ємах його добутку і використання відповідно з Національною енергетичною програмою України до 2010 року достатньо на 350-400 років, а з урахуванням нових технологій спалювання вугілля на теплових електростанціях і того більше.

Практично одномоментно, в історичних масштабах країна перетворилася із залежної провінції у самостійну державу, із системи авторитарного адміністративного управління суспільством зробила крутий поворот на шляху демократичного розвитку.

Навряд чи можна було очікувати, що два таких "великих стрибків", що наклалися один на одного, пройдуть безболісно. Проте дійсність перевершила найлесимістичніші прогнози. Не можна не бачити, що Україна переживає зміни на обраному шляху найбільш тяжко порівняно з іншими східноєвропейськими країнами, які стали на цей шлях дещо раніше, і навіть ніж країни нашого "близького зарубіжжя", республіки колишнього СРСР.

Усе це дає підстави зробити ряд висновків.

По-перше, економіка України, менталітет її народу відрізняються своїми власними особливостями, що цілком закономірно. Проте серед них є й такі, які перешкоджають успішному просуванню вперед, до виходу з кризи, створенню соціально спрямованої на початковому етапі благополучної економіки.

У чому суть цих негативних рис, які негативні фактори ними породжені, як їх можна подолати, чому й досі не знайдено вірних рішень? Усе це вимагає конкретних відповідей у найближчий час.

По-друге, очевидно, що керівництво економікою за останні п'ять-шість років не було адекватним реаліям, що склалися. Цей висновок підтверджується співставленням динаміки нашої економіки з результатами розвитку ряду країн, які потрапили у більш складні внутрішні й зовнішні умови. Отже, виникає проблема дослідження форм і методів державного управління економікою в Україні, динаміки цього процесу і визначаючих його факторів.

По-третє, неадекватність державного керівництва реаліям, що склалися, має у своїй основі ряд факторів, серед яких можна назвати:

боротьбу різних груп за досягнення своїх корпоративних інтересів, у результаті чого програє народ;

недостатню опору керівництва на вітчизняну економічну науку, віддається перевага популярним західним теоріям; недостатню наукову проробку вітчизняними економістами актуальних проблем економічного розвитку України.

Такі основні передумови, що визначають актуальність здійсненого дослідження, його мета і спрямованість.

1.2. Мета і завдання дослідження. Мета даного дослідження полягає у розробці теоретичних і методологічних

проблем і на підставі отриманих результатів - цілісної концепції державного регулювання економіки України.

Для досягнення цієї мети були сформульовані й розв'язані такі теоретичні й прикладні завдання:

складено модель сучасного господарського механізму країни і обґрунтовані шляхи його удосконалення;

обґрунтовано напрямки удосконалення структури української економіки і поліпшення інвестиційного клімату;

обґрунтовано шляхи удосконалення інноваційного процесу;

розроблено основи удосконалення економічного механізму основної ланки господарювання;

розроблено наукові основи (концепція) державного регулювання економіки;

розроблено теоретичні основи розвитку паливно-енергетичного комплексу;

обґрунтовано шляхи реструктуризації вугільної промисловості;

розроблено систему управління паливно-енергетичним комплексом, адекватну сучасним умовам.

1.3. Предмет і методи дослідження. Предметом дослідження стали процеси державного регулювання економіки. Об'єктами дослідження послужили реальні процеси економіки України на макро- і мікрорівні, на галузевому рівні, організація і методи управління ними, правова база економіки України.

Методологічну основу виконаного дослідження склали теоретичні положення класиків економічної науки, праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем ролі держави в економіці, теорії управління суспільством, законодавчі акти Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету міністрів України, рішення і нормативні документи органів виконавчої влади України.

Для вирішення конкретних завдань застосовувались системний і логічний аналіз законодавчих актів, економічний аналіз динаміки і рівня макроекономічних показників, методи статистичного вивчення явищ і процесів, а також методи математичної статистики.

Як джерело інформації використана економічна і юридична література вітчизняних і зарубіжних авторів, опублікована статистична інформація, дані галузевої звітності,

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

спеціально зібрані матеріали у Міністерстві статистики України, на окремих підприємствах і в організаціях.

1.4. Наукова новизна. Наукова новизна дисертації полягає у тому, що в ній обгрунтовано цілісну методологічну концепцію державного регулювання сучасної економіки України, засновану на принципах відповідальності держави за функціонуючий організаційно-економічний механізм, повного використання прав власника на управління своїм майном, раціонального поєднання галузевого і територіального підходу до управління економікою.

Розроблена наукова концепція базується на таких отриманих автором нових наукових результатах, що виносяться на захист:

1) розкрито суть, зміст і рушійні сили основних економічних процесів, що проходять у сучасній Україні: спад виробництва, припинення інвестиційного процесу, криза неплатежів, бюджетного дефіциту, спад платіжоспроможного попиту, падіння конкурентоспроможності продукції і втрати ринків збуту;

2) запропоновано модель, яка відбиває взаємозв'язки основних економічних процесів в Україні, їх факторів і результатів;

3) показано, що структура економіки України була досить збалансованою в період інтеграції її в економіці колишнього СРСР і різко розбалансувалася, перестала відповідати потребам країни, яка набула самостійності. Напрямки структурної перебудови розроблені на національному і регіональному рівнях, проте реалізація їх практично нездійснена внаслідок відсутності джерел необхідного фінансування;

4) показано, що процес приватизації проходить суперечливо, що пояснюється багатьма факторами, серед яких менталітет народу, недоліки правового забезпечення, прояви кримінальних явищ. Внаслідок цього не досягається основна мета - підвищення ефективності діяльності підприємств;

5) доведено, що криза неплатежів складне явище, обумовлене дією багатьох факторів, серед яких як неадекватна політика уряду, так і низький рівень виробничих технологій і організації виробництва, високі витрати, які привели до неконкурентоспроможності продукції;

6) запропоновано двохрівневу модель організаційно-економічного (господарського) механізму. Перший рівень діє об'єктивно, за недостатньо пізнаними законами. Другий - представлений органами й інструментами державного регулювання. Перший рівень виступає у двох образах: з одного боку, це суб'єкт впливу на економіку, з іншого - об'єкт, який удосконалюється другим рівнем - рівнем державного регулювання і надбудови.

Система регулювання за допомогою своїх інструментів - планування, фінансової системи, грошово-кредитної системи, законодавчої бази - виробляє ієрархію-тріаду, що впливає: стратегія-політика-завдання;

7) обґрунтовано класифікацію правової бази, яка є матеріальним втіленням економіко-організаційного механізму управління. Виділені групи правових актів, що створюють правове поле функціонування господарювання суб'єктів (66% всього обсягу), які забезпечують можливості регулювання (14%), забезпечують контроль економіки (10%), призначені для удосконалення організаційно-економічного механізму (10%). У першій групі виділені акти, що визначають форми господарювання, фінансову систему держави, валютну і кредитно-банківську систему, ринку капіталів і праці, зовнішньоекономічну діяльність.

Державний план слід вважати індикативним тільки для недержавних суб'єктів господарювання, для всіх державних підприємств, організацій і установ він повинен бути директивною;

8) розвинуто теоретичні положення інноваційного процесу, обґрунтовані такі поняття, як "інноваційні ресурси", "інноваційний потенціал", "інноваційна діяльність". Розкрито особливості товару "науково-технічна продукція": він має індивідуальне неповторне значення. Знання, як товар, не відчужується у ході ринкових операцій, покупець отримує тільки право користування ним, цей товар може одночасно брати участь у кількох операціях. Запропоновано класифікацію споживачів науково-технічної продукції, яка відбиває їх інтереси;

9) обґрунтовано рекомендації, спрямовані на поліпшення взаємодії двох сфер діяльності - науки і виробництва, на

інтеграцію вітчизняної науки в міжнародне науково-технічне співтовариство;

10) розкрито основні фактори, що визначають глибоку кризу вугільної промисловості країни, показано, що передбачені "Національною енергетичною програмою України до 2010 року" рішення уже застаріли - визначені програмою обсяги виробництва електроенергії й палива у сучасних умовах не реальні. У зв'язку з цим обґрунтовується необхідність розробки паливно-енергетичного балансу країни і реальної програми розвитку вугільної галузі;

11) розроблено наукові основи складання паливно-енергетичного балансу країни, що передбачають облік очікуваної динаміки розвитку теплоенергетики, коксохімії, комунально-побутової сфери, можливість взаємозаміни різних видів палива і вугілля;

12) обґрунтовано положення, у відповідності з яким, підприємства, що змінюють форму власності, - орендні, кооперативні, акціонерні - повинні будувати свою внутрішню політику на основі внутрігосподарського розрахунку, який залишається і у нових формах власності потужним інструментом економічного стимулювання колективів. Розроблено рекомендації по формуванню і функціонуванню на підприємствах нових форм власності системи комерційного розрахунку, системи формування різнорівневих цілей і відповідних їм планів;

13) розкрито суть і зміст процесу реструктуризації вугільної промисловості України і обґрунтовано рекомендації по здійсненню окремих етапів цього процесу, що впливають з цього. Показано, що реструктуризація є комплекс заходів, які здійснюються з метою забезпечення країни необхідною кількістю вугільної продукції при досягненні її конкурентоспроможності на світовому ринку. Змістом реструктуризації є удосконалення шахтного фонду шляхом закриття шахт, що відпрацювали свої запаси, у першу чергу, і безнадійно нерентабельних, реконструкція перспективних шахт, удосконалення економічного механізму галузі, перехід до системи об'єктивних рентних платежів; перетворення організаційно-господарської структури об'єднань по видобутку вугілля, зміна форм власності і обумовлені цим зміни в організації та методах управління;

14) обґрунтовано, що перехід до нових форм господарювання у поєднанні із зміною форм власності, якщо здійснити його без належної підготовки, у порядку масової компанії може привести до негативних результатів.

Це підтверджується досвідом реформ в Україні, результат - втрата управління економікою з боку держави. Цей досвід необхідно врахувати при реформуванні вугільної промисловості;

15) створювані вугільні холдингові компанії слід розглядати у першу чергу як перехідну сходинку до наступної приватизації, яка повинна забезпечити мінімальні втрати на шляху від шахт-державних підприємств до відкритих акціонерних товариств, у капіталі яких частка держави буде поступово знижуватися.

На реальний економічний ефект можна розраховувати тільки від створення міжгалузевих холдингів типу вугілля - кокс - метал, вугілля - концентрат - електро(тепло) - енергія;

16) на етапі виходу країни з кризи для управління державними підприємствами, а також акціонерними товариствами, у капіталі яких частка держави перевищує 50%, необхідно використовувати не тільки економічні, а й організаційно-розпорядливі, адміністративні методи. Контроль за ефективністю діяльності таких підприємств слід доручити органам державної виконавчої влади на місцях;

17) система дотування виробників вугільної промисловості повинна служити не тільки для компенсування витрат виробництва, а й для стимулювання їх зниження. Для цього на стадії планування дотації повинні виділятися кожній шахті з врахуванням потреб і можливостей держави, а також витрат виробництва на даній шахті.

1.5. Теоретична і практична цінність роботи. Теоретична цінність роботи полягає у створенні нової наукової концепції місця і ролі держави у економіці, розробці моделей сучасної економіки України і державного регулювання її.

Розроблені теоретичні положення стали науковою базою для обґрунтування конкретних рекомендацій по відновленню керованості економіки України, проведення реструктуризації такої важливої базової галузі, як вугільна промисловість України, по формуванню нової системи управління у цій галузі. Ряд рекомендацій спрямовано на розв'язання конкрет-

них економічних завдань на мікрорівні: удосконалення інвестиційних процесів, формування систем внутрігосподарського розрахунку, розробку паливно-енергетичного балансу й інших.

Теоретичні результати дослідження увійшли також у ряд курсів навчальних дисциплін, які читаються у Донецькій державній академії управління.

1.6. Апробація результатів дослідження. Теоретичні результати дослідження апробовані на багатьох теоретичних семінарах у 1995-1996 рр. у Інституті економіки промисловості НАН України, теоретичних конференціях у Донецькій державній академії управління, на міжнародному науково-практичному семінарі у Донецькому державному університеті "Міжнародна логістика і маркетинг у країнах з перехідною економікою", 1996 рік. На другій міжнародній науково-практичній конференції "Регіон, стратегія виживання і розвитку Донбасу". Донецьк, 1996 р.

1.7. Реалізація результатів дослідження. Увесь комплекс досліджень даної дисертації є складовою частиною найважливіших дослідницьких тем Інституту економіки промисловості НАН України: 02.01.04 "Методологічне обґрунтування основних напрямків розвитку промисловості регіонів (на прикладі Донбасу)" і 04.10.94 "Дослідження і розвиток наукових основ державного регулювання економіки".

Результати досліджень знайшли відображення у ряді направлених керівним органам країни матеріалів, серед яких:

матеріали до доповіді Президента України у 1996 році "Актуальні проблеми економічних перетворень в Україні (Аналіз та пропозиції по вирішенню)";

наукова доповідь Міністерству економіки України "Наукові основи створення механізму управління державним сектором економіки", 1996 р.;

наукова доповідь Міністерству вугільної промисловості України "Рекомендації по управлінню холдинговими компаніями вугільної промисловості", 1996 р.;

наукова доповідь Міністерству економіки і Міністерству вугільної промисловості "Методичні положення по створенню паливно-енергетичних комплексів нового типу", 1996 р.

Результати роботи науково-методичного і навчального характеру використовуються у Донецькій державній академії

управління при читанні курсів: теорія менеджменту, виробничий менеджмент, адміністративний менеджмент.

За матеріалами дисертації підготовлені науково-методичні посібники:

Математические методы в экономике и управлении. - Донецк: ДонГАУ, 1996;

Инновационный менеджмент. - Донецк: Изд-во "ДУП", 1996;

Основы менеджмента. - Донецк: ДонГАУ, 1995.

1.8. Публікації. За темою дисертації опубліковано 75 друковані роботи загальним обсягом 259,86 др.арк., з яких особито автору належить 126,05 др.арк.

Основні наукові результати знайшли відображення у індивідуальній монографії, трьох навчально-методичних посібниках і багатьох статтях.

1.9. Структура роботи. Дисертація складається із вступу, шести глав, висновків, списку використаної літератури з 200 найменувань, додатків.

Вона викладена на 486 друкованих сторінках, містить 39 таблиць і 17 рисунків.

У першій главі досліджується економічне середовище, що склалося в Україні і сучасні проблеми її економіки. У ній на основі вивчення макроекономічних характеристик зроблена спроба формалізованого описання господарського механізму України. Досліджуються такі важливі характеристики економіки, як її структура, інвестиційний клімат.

Друга глава дисертації повністю присвячена сучасним проблемам державного управління економікою. Тут досліджуються теоретичні основи держави, стан і очікувана динаміка державного сектору економіки.

Нарешті, викладаються підходи до організації й методів державного регулювання економіки.

Найважливіша сучасна проблема - розвиток інноваційного процесу в Україні, досліджується у третій главі. Тут прогнозується науково-технічний розвиток такого важливого регіону, як Донецький, розглядаються проблеми державного управління науково-технічним прогресом.

Друга половина дисертації, глави 4-6, присвячені проблемі реструктуризації вугільної промисловості країни. Детальному дослідженню піддається роль вугільної

промисловості в економіці країни, прогноуються потреби країни у твердому паливі й розвиток вугледобувної галузі, що відповідає їй. При цьому проблема досліджується системно - об'єктом її приймається паливно-енергетичний комплекс галузі. Велику увагу приділено складним процесам, які відбуваються нині у вугільній промисловості, мова йде про реформування галузі, в основі якого реструктуризація шахтного фонду (глава 5) і кардинальні зміни організаційно-економічного механізму галузі (глава 6). При вирішенні цієї важливої народногосподарської проблеми автор приділив велику увагу вирішенню серйозних науково-методичних завдань, таких як обґрунтування критеріїв оцінки ефективності продовження експлуатації шахт, пріоритетність розподілу і ефективність використання капіталовкладень, основи розробки паливно-енергетичного балансу, методи корпоратизації вугільних підприємств, організація і методи управління підприємствами і вугільними акціонерними компаніями.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

2.1. Концептуальна модель сучасної економіки України.

За шість років незалежності України її економіка ще не стабілізувалася. Дещо уповільнився спад виробництва, проте зупинити його ще не вдалося. Погіршуються якісні характеристики, збільшується матеріаломісткість ВВП, старіє виробничий апарат, втрачаються ринки збуту, зростає безробіття, дуже мала частка довгочасних банківських кредитів.

Хронічна криза неплатежів відкинула економіку у чащоби натурального товарообміну, є реальним гальмом на шляху до стабільності. Ситуація, що склалася, викликає необхідність розробки моделі економіки країни з тим, щоб виділити головні елементи економічної системи, їх взаємозв'язку і на цій основі встановити фактори, що визначають рух системи і можливості впливу на них.

Така модель є результатом дослідження основних макроекономічних характеристик у їх динаміці після 1990 року.

За шість років (1991-1996) макроекономічні показники України погіршилися.

Валовий внутрішній продукт знизився більш ніж наполовину (57,2%), причому зниження наростало по роках: 91,3; 90,1; 85,8; 77,1, 87,2. У 1996 році - 90,0%. Це свідчить про те, що нижня точка ще не пройдена.

Більш високими темпами знижується вироблений національний доход: на 63,8 % за 6 років, що на 6,6 процентних пункта більше, ніж падіння ВВП. З цього випливає, що індекс матеріаломісткості ВВП становить 1,12, і це в умовах високої напруги в отриманні матеріальних ресурсів. Наведене співвідношення свідчить про виключно неефективний розвиток економіки в період, що аналізується.

Криза неплатежів - складне явище, обумовлене дією багатьох факторів, серед яких неадекватна політика уряду, низький рівень виробничих технологій і організації виробництва, високі витрати, які привели до неконкурентоспроможності продукції. У цьому головна причина падіння виробництва і усіх впливаючих з нього негативних наслідків. У таких жорстких умовах, природно, не вдалося належною мірою і у потрібних напрямках створити механізми ринкового регулювання економіки. Цим визначається об'єктивна необхідність збереження на досить довгий перехідний період регулюючої функції держави.

Структура економіки країни є результатом тривалого і складного розвитку. Вона відображає природні ресурси країни, рівень її науково-технічного розвитку, менталітет народу, політику держави щодо внутрішнього розвитку і міжнародних зв'язків.

Для порівняння структур економіки кількох країн рекомендується формула:

$$K = \frac{\sum_{i=1}^i (f - f_s)}{100},$$

де K - коефіцієнт порівняння структур; f - частка галузі в структурі України; i - кількість галузей; f_s - частка галузі у базовій структурі.

Враховуються абсолютні значення різниці. Якщо значення коефіцієнта близьке до нуля, то структури практично рівні, якщо воно близьке до одиниці, то структури абсолютно різні, непорівняні.

За розрахунками спеціалістів коефіцієнт відповідності економіки України економікам розвинутих країн у 1985 році становив 0,454 і у 1993 - 0,504. Отже, структура нашої економіки віддаляється від розвинутих країн.

Аналіз показує, що в міру збільшення подушного доходу певним чином змінюється і структура економіки: дві третини внутрішнього продукту отримуються за рахунок виробництва послуг.

Виконані розрахунки показують, що структура економіки України істотно відстає від економіки розвинутих країн (табл.1).

Таблиця 1. *Порівняння структури економіки України із структурою економіки чотирьох Європейських країн*

Сектори економіки	Питома вага зайнятих у секторі, %		
	Україна, 1985 р.	Чотири країни, початок 90-х років	Економіка України, 1993р.
Важка промисловість	20	15	20
Сільське господарство	22	4	23
Інші галузі матеріального виробництва	15	24	13
Споживчі галузі	25	20	23
Послуги і адміністрування	18	37	21
Усього	100	100	100

Розроблені програми структурної перебудови в Україні і по окремих областях виявились нереальними, оскільки вимагають додаткових коштів. Отже практично не можливо у плановому порядку у доступному для огляду періоді змінити структуру економіки України.

Одним з найважливіших напрямків економічної реформи в Україні, як і в інших колишніх республіках СРСР і всього постсоціалістичного табору, є перетворення форм власності - її роздержавлення і приватизація.

Цей процес розглядається теоретиками і практиками як головний шлях до формування ринкових відносин у економіці, до створення нової потужної суспільної сили - середнього класу, класу власників і підприємців. Передбачалося, що

прискорена приватизація швидко, автоматично визначає дію ринкових регуляторів економіки, що, у свою чергу, також автоматично обумовить піднесення економіки.

Проте життя істотно відхилилося від схеми.

Одним з найтяжчих недоліків приватизації, що проводиться, є те, що у гонитві за формальними результатами - кількістю корпоратизованих і приватизованих підприємств - на другий план відступає головне - підвищення ефективності функціонування приватизованих підприємств - народно-господарський ефект цього процесу.

Сучасна економічна теорія і практика підтверджують такий висновок. Основу ринкових відносин становить не певна форма власності - приватна, а вільна конкуренція виробників. У такому середовищі й державні підприємства функціонують досить ефективно.

Певна критична маса приватної власності, природно, повинна бути, але не псевдоприватної, під виглядом закритих АТ і колективних підприємств.

Інвестиції відіграють центральну роль і визначають загальне зростання економіки.

З метою залучення іноземних інвестицій необхідно вирішити ряд завдань, зокрема створити систему прийому інвестицій, визначити систему пріоритетів.

Для залучення іноземних інвесторів важливо стабілізувати макроекономічний стан в країні, знизити інфляцію, стабілізувати курс обміну іноземної валюти і забезпечити доступ до необхідної інформації. Немаловажне значення має стабілізація законодавчих актів, що регулюють зарубіжні інвестиції. Слід уточнити перелік галузей, відкритих для іноземних інвесторів, упорядкувати податкову систему. Досвід показує, що для інвесторів більш привабливіші низькі податки, ніж податкові пільги, які можуть скасувати.

Розглянуте співвідношення макроекономічних показників і їх динаміки за останні роки дозволяють запропонувати концептуальну модель сучасної економіки України (рис.1).

Тут у центрі рисунка наведено найголовніший процес і результат розвитку нашої економічної системи - спад виробництва. Це головний результат усіх процесів і головне джерело усіх негативних явищ.

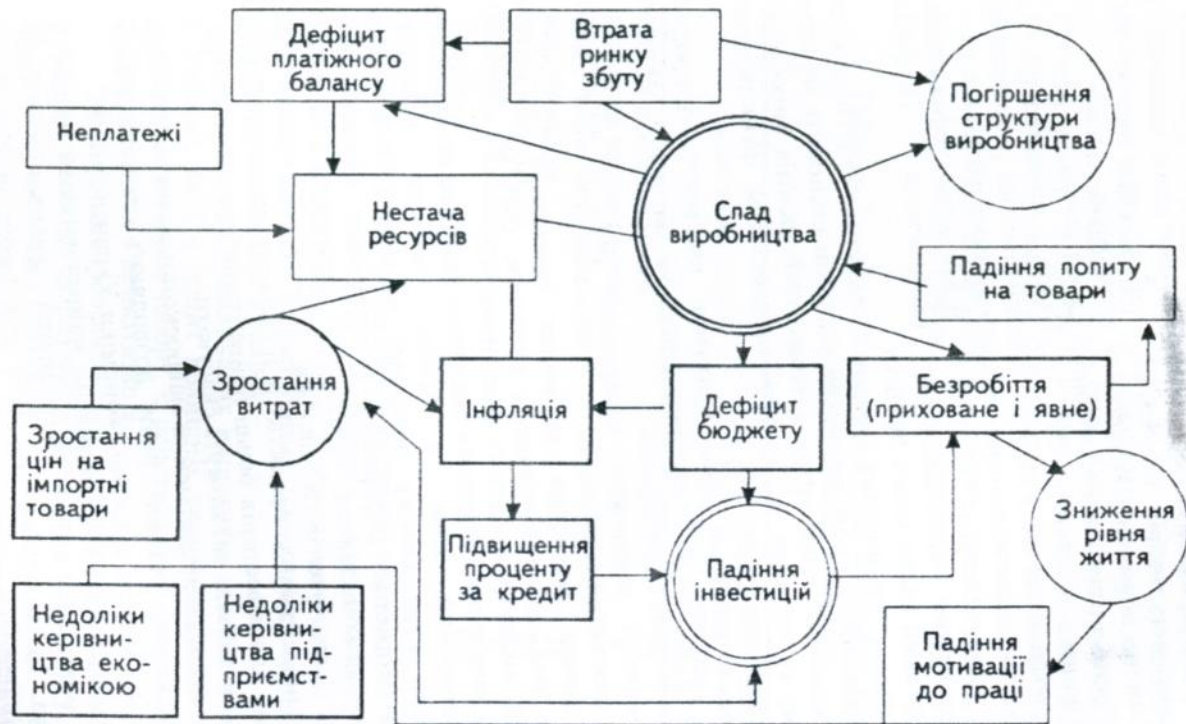

Рис. 1. Концептуальна модель економіки України

У цьому блоці - "спад виробництва" - як у фокусі сходяться сьогодні усі макроекономічні зв'язки. Причому вони "закільцьовані". Так, спад виробництва веде до безробіття, а далі через спад попиту посилює падіння виробництва. Або спад виробництва веде до дефіциту платіжного балансу і далі, через нестачу ресурсів, до спаду виробництва. Зростання витрат веде до падіння інвестицій, що, у свою чергу, обертається зростанням витрат. У цій циклічності зв'язків полягає уся складність проблеми "прориву" з кризи. Іншим таким же важливим процесом, що впливає на економіку, як у цей період, так і у майбутньому, слід вважати падіння інвестицій.

Наведена графічна модель може бути основою для розробки системи математичних рівнянь динаміки економічних процесів, що дозволить "програвати" різні варіанти прогнозів.

Важливішу частину економічної системи - керуючу підсистему - становить господарський механізм.

2.2. Науково-методичні основи сучасного економічного механізму основної ланки господарювання.

Аналіз матеріалів багатьох підприємств показує, що перехід до нових форм господарювання у поєднанні зі зміною форми власності, якщо здійснити його без належної підготовки, у порядку масової компанії може привести до негативних результатів. Такий висновок впливає із всього досвіду нашої перебудови, яка полягає у прискореному декларуванні ринкових відносин без відповідної економічної і правової бази. Результатом стала втрата управління з боку держави не тільки усією економікою, а і її державним сектором.

Як відомо із світової практики, можна виділити три основні групи функціонуючих підприємств: функціонуючі на базі норм публічного майнового права - "казенні", неакціоновані; працюючі у відповідності з нормами приватного права, акціоновані, з повністю державним капіталом (корпоратизовані), зі змішаним капіталом, у якому частка держави є переважаючою, - по суті державні акціонерні товариства; акціоновані зі 100-процентною приватнопаювою власністю (приватизовані).

Експертні оцінки західних економістів показують, що ступінь фактичної самостійності державних акціонерних товариств (товариств із змішаним капіталом) і їх безпосеред-

нього керівництва у прийнятті управлінських рішень досить низька (табл. 2).

Таблиця 2. Самостійність державних підприємств у прийнятті управлінських рішень (індекси 0 - слабка, 100 - висока)

Країна	Самостійність	Місце у капіталістичному світі
Нідерланди	69,2	2
ФРН	63,0	4
Ірландія	51,3	11
Великобританія	50,8	12
Данія	50,6	13
Португалія	47,2	14
Іспанія	44,9	15
Бельгія (Люксембург)	41,4	17
Франція	38,1	20
Італія	35,3	21
Греція	31,5	22
У середньому по ЄС	47,6	

З цього випливає, що в управлінні державними або із змішаним капіталом підприємствами необхідно використовувати як "м'які" економічні методи, так і жорсткі - адміністративні.

Сама операція по перетворенню державних підприємств у відкриті акціонерні товариства, супутні цьому обставини істотно змінюють зовнішнє середовище нових суб'єктів господарювання і їх відносини з середовищем, що змінилося. Адекватних цим змінам перетворень потребує і внутрішнє середовище підприємств.

Ці зміни, що стосуються цілей організації, технологій, структури управління, системи розподілу завдань і персоналу, можуть бути здійснені тільки у результаті свідомої цілеспрямованої діяльності керівників і нових власників.

Входження державних підприємств у ринкові відносини вимагає практичного відпрацювання систем комерційного розрахунку по всій сукупності виконуваних функцій управління виробництвом.

Природа госпрозрахунку державних підприємств і підприємств, що змінили свій статус у процесі корпоратизації (приватизації), в умовах ринкових відносин одна, єдині й принципи, проте у його конкретних формах і методах повинні враховуватися особливості акціонерного товариства як об'єкта управління.

Державним підприємствам, перетвореним у процесі корпоратизації (приватизації) у акціонерні товариства, доводиться самостійно вирішувати питання (у межах прибутку, що залишається у їх розпорядженні) про співвідношення сум, що направляються на оплату праці, виробничий розвиток, соціальні потреби, а також на виплату дивідендів. Це завдання є дуже актуальним в умовах, коли прибуток корпоратизованих підприємств у відповідності з Законом України, введеним у дію з 01.01.95 р., є об'єктом оподаткування.

У зв'язку з цим виникає завдання планового розрахунку окремих елементів собівартості вироблюваної продукції виходячи з її обсягу, з одного боку, і порядку застосування Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" - з іншого. На основі схеми утворення витрат і розподілу прибутку складається алгоритм планового розрахунку окремих елементів собівартості продукції (робіт, послуг) виходячи з певного її обсягу, зокрема алгоритм розрахунку фонду заробітної плати з врахуванням доплат.

Схема будується таким чином, що із собівартості продукції (робіт, послуг) виділяється відповідний елемент, у даному випадку фонд заробітної плати, який складається із фонду заробітної плати по штатах і фонду заробітної плати у вигляді доплат. Невідомим елементом собівартості вироблюваної продукції (робіт, послуг) виступає розмір фонду заробітної плати у вигляді доплат.

Описаний алгоритм розрахунку розміру фонду заробітної плати може бути поданий у формалізованому вигляді таким чином. Фонд заробітної плати (ФЗП) визначається за формулою

$$\text{ФЗП} = \text{ОВП} - \text{ЕВМ} - \text{В} ,$$

де ОВП - обсяг вироблюваної продукції, грн., ЕВМ - експлуатаційні витрати і матеріали, грн., В - відрахування, грн.

При цьому

$$\PhiЗП = \PhiЗП_{штг} + \PhiЗП_{доп},$$

де $\PhiЗП_{штг}$ - фонд заробітної плати по штатах, грн., $\PhiЗП_{доп}$ - фонд заробітної плати, поданий у вигляді доплат (приробітку), грн.

Відрахування складаються із відрахувань, що враховуються у собівартості вироблюваної продукції ($O_{соб}$) і відрахувань від прибутку підприємства ($O_{пр}$).

Однією з найскладніших проблем, з якою тепер доводиться стикатися управлінцям, - передбачення майбутніх завдань і можливостей, а також вироблення стратегії дій, необхідних для їх вирішення, і використання можливостей, що з'явилися (рис. 2).

Вирішення цієї проблеми повинно знайти своє вираження у відповідній системі планування. Чим складніша структура виробництва, активніше зовнішнє середовище, тим вище потреба у плануванні, яке не може бути менш складним, ніж умови, що викликали його розробку. Про це говорить досвід США.

2.3. Розвиток наукових основ теорії інновацій і шляхи пошуків цього процесу в Україні. Організація ефективної взаємодії двох найважливіших сфер суспільної діяльності - науки і виробництва - відноситься до числа ключових проблем сучасного суспільства.

Нині у економічній літературі поняття інновації ототожнено з іншими близькими за змістом поняттями: "нововведення", "досягнення НТП", "заходи по впровадженню нової техніки і технології" і т.д. Будучи за формою різними чисто стилістично, за змістом вони мають те спільне, що відбивають якісно новий елемент продуктивних сил.

За різною термінологією йде і різна дія. Тому виявилось необхідним уточнити понятійний апарат сфери інновацій, визначення поняття "інноваційний потенціал".

Інноваційний потенціал - це сукупність інноваційних ресурсів, умов і технологій їх нагромадження і використання в інтересах ефективного саморозвитку соціально-економічної системи. Як будь-який потенціал, інноваційний характеризує можливості оновлення, що відбуваються під впливом зовнішніх і внутрішніх, об'єктивних і суб'єктивних факторів виробництва.

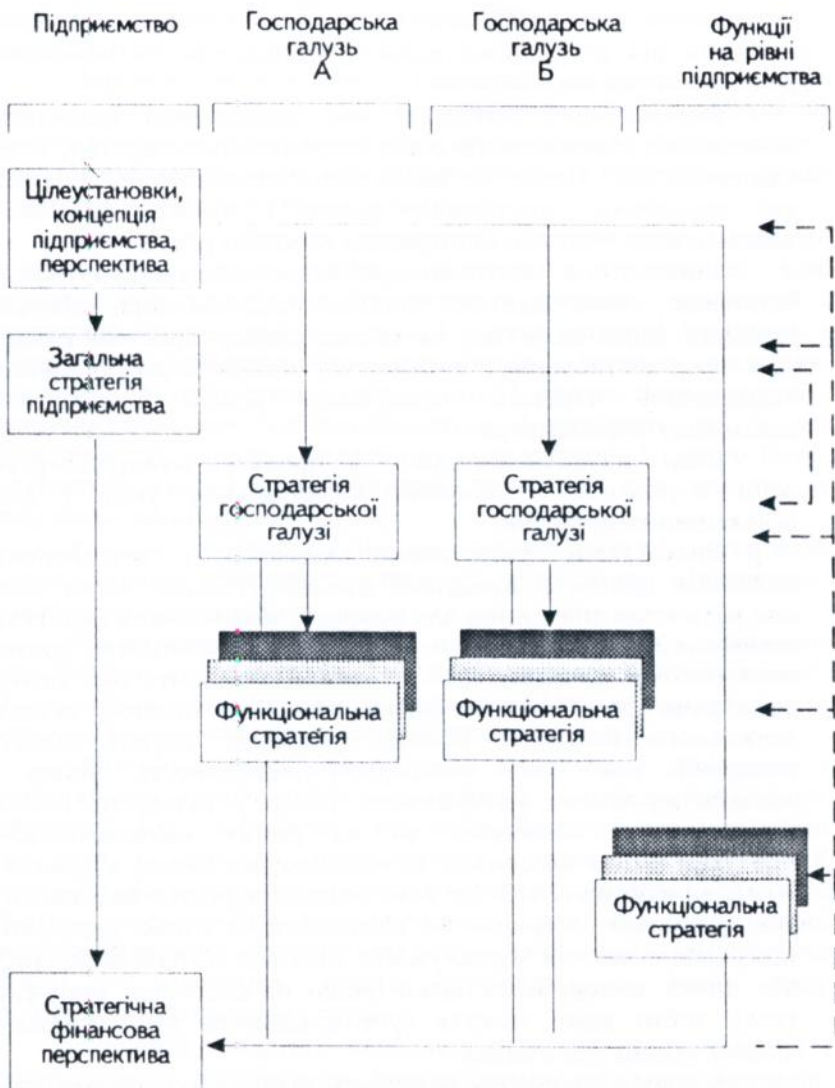

Рис. 2. Варіант системи стратегічних планів для підприємства, діючого в кількох господарських галузях

Ступінь же реалізації цих можливостей (тобто потенціалу) залежить від рівня досконалості господарського механізму і рівня розвитку виробництва.

Інноваційний потенціал має особливості формування залежно від структурного рівня (народне господарство, галузь, підприємство). Проте це відмінність загального і особливого, що передбачає системний аналіз і вимагає постійного взаємозв'язку у вирішенні проблем кожного рівня.

Інноваційна політика нерозривно пов'язана з науково-технічною, інвестиційною, соціально-економічною політикою держави. Вона базується на комплексному прогнозі розвитку усіх сфер економіки і суспільства, пріоритетах політичної і економічної стратегії, врахуванні реалій інноваційного потенціалу виробництва.

Стан науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт є однією з головних визначальних умов і етапів інноваційних процесів.

Враховуючи теоретичний характер і безперервність дослідних процесів, продукція фундаментальної науки, хоча і має величезне значення для приросту нових знань і наступних технічних і технологічних перетворень у виробництві, проте на конкретному часовому зрізі не завжди знаходить собі прямого споживача і тому повинна фінансуватися, як правило, із коштів державного бюджету. Процес реалізації науково-технічної продукції має свої специфічні особливості. Якщо на звичайному ринку матеріальний товар у більшості випадків змінює свого власника, то на ринку науково-технічної продукції зміни власників, як правило, не буває, а знання як товар не відчужуються від його безпосереднього виконавця і у ході ринкових операцій не віддаються, а лише передаються покупцеві з правом користування ним для потреб виробництва або інших комерційних цілей (якщо не оговорені інші умови угод), тобто вони можуть бути предметом куплі-продажу у кількох угодах одночасно.

Наукова продукція реалізується на ринку по так званій договірній ціні, проте об'єктивність процесу формування такої ціни залежить від товарних особливостей пропонованої споживачу продукції, перш за все від своєрідності якісного набору її складових елементів: ступеня новизни, масштабів і

можливих строків освоєння, ефективності використання у виробництві.

Перспективним є спосіб встановлення ціни на науково-технічну продукцію, що пов'язує розміри виплат з динамікою обсягу продажів, тобто процентне відрахування у формі роялті. Така форма розрахунків між ліцензіатором і ліцензіатом більш гнучка, ніж фіксовані грошові виплати.

Одним з головних труднощів перенесення наукових досягнень у промислового практику є протиріччя між міжгалузевим характером створюваних сучасних технологій і галузеву приналежністю значної частки науково-дослідних і проєктно-конструкторських організацій. Іншими словами, діють дві протиборствуючі обставини. З одного боку, науково-технічні завдання удосконалюються і виходять за рамки можливостей, а часто і потреб окремих галузей. З іншого боку, науково-технічний і виробничий потенціал сформовано за галузевим принципом.

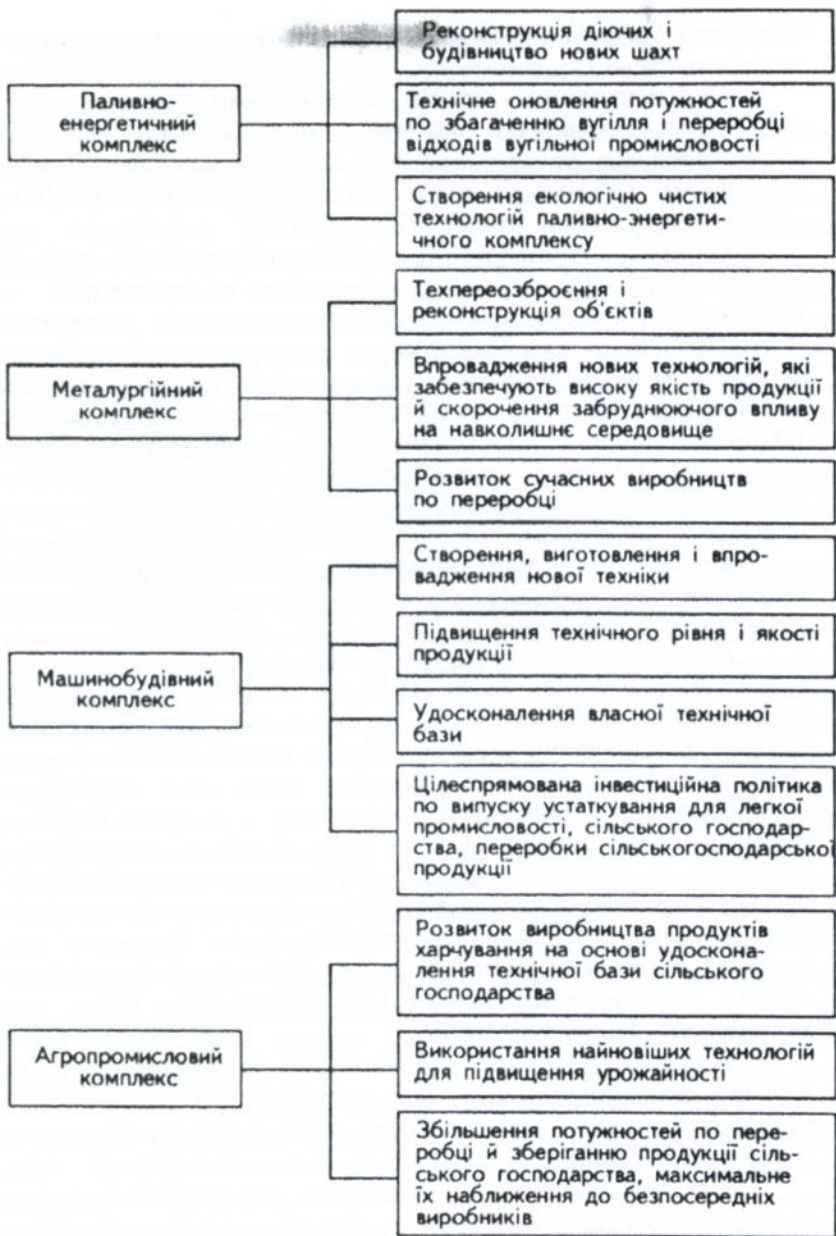
Усе це настійно вимагає реформування організації інноваційного процесу, у першу чергу його міжгалузевої, міжвідомчої координації.

Фундаментом інновацій служить знання, основним виробником якого є галузь "Наука і наукове обслуговування". Визначальне значення для діяльності цієї галузі має не тільки кадрове забезпечення, а й матеріально-технічна база.

Обмеженість ресурсів вимагає визначення державних і регіональних пріоритетів напрямків науково-технічного прогресу. Так, наприклад, для умов Донбасу пріоритетними галузями є вугільна промисловість, чорна металургія. У вугільній промисловості необхідна реструктуризація шахтного фонду, реконструкція перспективних шахт, створення нової високоефективної гірничої техніки, організаційна перебудова галузі - створення нових господарських форм типу промислово-фінансових груп.

У чорній металургії необхідне технічне переозброєння і реконструкція підприємств, впровадження технічних процесів, які забезпечують високу якість продукції та зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище (рис. 3).

2.4. Наукові основи державного регулювання економіки.
Для розробки цієї проблеми застосовано методологію теорії управління великими системами.

Рис. 3. Основні пріоритетні напрямки науково-технічного розвитку Донецького регіону

Цей підхід полягає у дослідженні об'єкта управління, тобто сучасної економіки, її структури, взаємозв'язків елементів, вихідних показників системи, її входів. Цей матеріал в основному викладено у першому розділі дисертації і автореферату.

Другим етапом дослідження цієї проблеми стало вивчення керуючої підсистеми - її організації й методів впливу на об'єкт управління. Синтезом результатів аналізу цих двох підсистем отримані основи організаційно-економічного механізму, адекватного сучасному стану і проблемам економіки України (рис. 4).

У сучасній структурі державних органів управління виділено 13 груп, у тому числі: п'ять функціональних, шість галузевих і дві фінансового управління (табл. 3).

Таблиця 3. Структура вищих органів управління

Функціонального управління	Кількість організацій	
	Галузевого управління	Фінансового управління
Міністерства-14	Міністерства-13	Державні банки - 6
Державні комітети -17	Державні комітети - 9	Фонди - 3
Державні й національні агентства - 4	Державні акціонерні компанії - 6	
Державні академії наук-5	Державні корпорації - 6	
Інші організації -24	Державні концерни - 4	
	Державні департаменти- 2	

У свою чергу в документах правового поля запропонована група документів, що визначають організаційно-правові форми господарювання; фінансову систему, грошову, валютну і кредитно-банківську систему; ринок капіталів; ринок праці; зовнішньоекономічну діяльність (табл. 4).

Теорія Д.М.Кейнса переконливо доводить можливість і необхідність активного державного впливу на економіку. У 70-80-ті роки провідниками монетаризму стали М.Фрідмен і Д.Сакс. Серйозного удару сучасному монетаризму завдали

Рис. 4. Методологія розробки організаційно-економічного механізму

економісти світового класу: Н.Георгеску-Реген, Л.Гуроу, Л.Клайн, Б.Горват, М.Корнаи.

Вони стверджують, що колосальний експеримент неоліберального переходу до ринку зазнав невдачі у всіх країнах, де він застосовувався.

Таким чином, доведено необхідність еволюційного розвитку, в основі якого оздоровлення і реструктуризація економіки і насамперед державного сектору на основі селекції державних підприємств.

Таблиця 4. Структура правової бази

Спрямованість груп документів правової бази	Питома вага кількості документів
1. Створення економічного середовища, правове поле економіки	59
2. Контроль за дотриманням суб'єктами господарювання правового поля економіки	13
3. Удосконалення системи управління	10
4. Регулювання системи	18

Цей аналіз дозволив запропонувати двоєрівневу модель організаційно-економічного (господарського) механізму (рис.5). Перший рівень діє об'єктивно, по ще недостатньо пізнаних законах. Другий - подано органами й інструментами державного регулювання. Перший рівень виступає у двох образах: з одного боку - це суб'єкт впливу на економіку, з іншого - об'єкт, удосконалюваний другим рівнем - рівнем державного регулювання і надбудови.

Система регулювання за допомогою своїх інструментів - планування, фінансової системи, грошово-кредитної системи, законодавчої бази - виробляє впливову ієрархію-тріаду: стратегія - політика - завдання.

Діючими елементами незалежної складової виступають ціни, інфляція, валютний курс, зарплата, процент, бюджетний дефіцит, платіжний баланс.

Верхній рівень - рівень державного регулювання - представляють індикативний план, податкова система, банківсько-кредитна система, бюджетна система, пенсійна система.

Механізм державного регулювання економіки повинен гнучко поєднувати економічні й адміністративні методи.

2.5. Ретроспективний аналіз і прогноз розвитку паливно-енергетичного комплексу України. У післявоєнний (1945-1965 рр.) період на території України сформувався великий паливно-енергетичний комплекс (ПЕК). Основу його становила потужна вугільна і нафтопереробна промисловість.

Рис. 5. Загальна модель господарського механізму

Проте поступово Україна перетворилась із поставляючої у паливоввізну країну. Так, аж до 1990 р. Україна крім власного видобутку 35 - 40 млрд. м³, отримувала зовні 70 - 80 млрд. м³ природного газу, понад 55 млн.т нафти і 20 -24 млн. т вугілля. У загальній сумі за 1990 р. було вивезено 186 млн.т умовного палива (без врахування природного газу, який йде через Україну транзитом). Вивезення вугілля за межі України до цього часу скоротилося до 26,2 млн.т (21 млн.т у.п.).

У результаті гальмування в кінці 70-х - початку 80-х років у розвитку Донецького басейну відбулися істотні структурні зрушення у паливному балансі України. Динаміку зміни участі вугільного і газомазутного палива у витрачанні його на вироблення електроенергії й тепла по Міненерго України показано на рис. 6.

Це цілком ненормальна структура для країни, яка не має в достатній кількості власних ресурсів газу й нафти.

Створена протягом ряду десятиріч спільними зусиллями усіх республік паливна база у Західному Сибіру і на Сході залишилася за межами України. Тепер же Україна змушена купувати у Росії, Туркменії й Казахстані природний газ, нафту і вугілля на рівні світових цін, тобто оплачувати повторно раніше зроблені капіталовкладення. У загальному підсумку після переходу на світові ціни імпортовані з Росії й інших країн СНД природний газ, нафта, мазут і вугілля з врахуванням транспортних витрат стали навіть дорожче "дорогого" донецького вугілля.

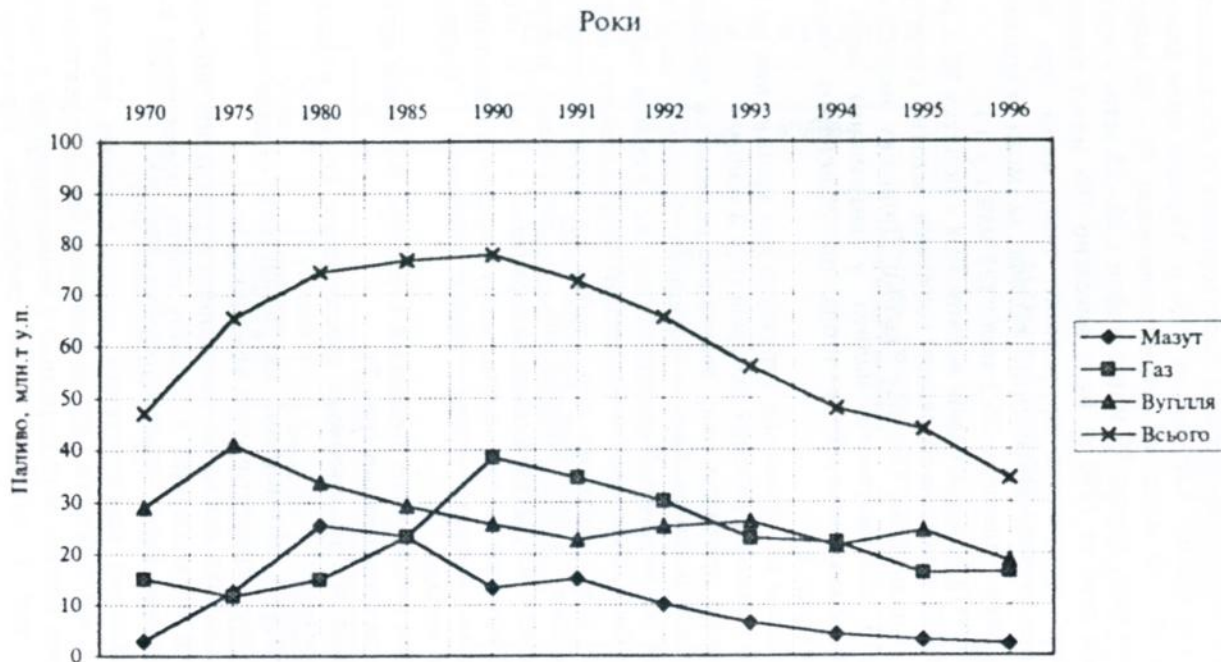
За п'ять років різко змінилася структура поставок вугілля по напрямках споживання (рис.7).

Виникла гостра проблема забезпечення країни власними енергоресурсами.

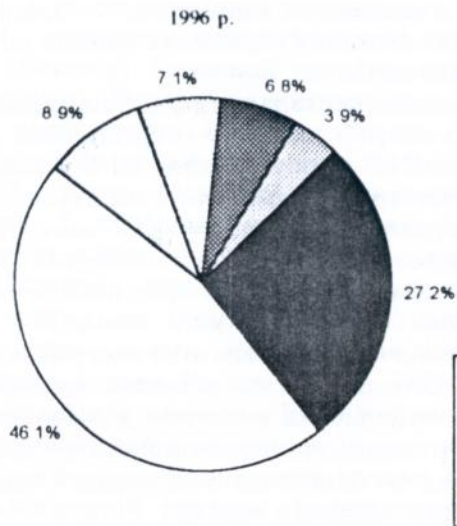
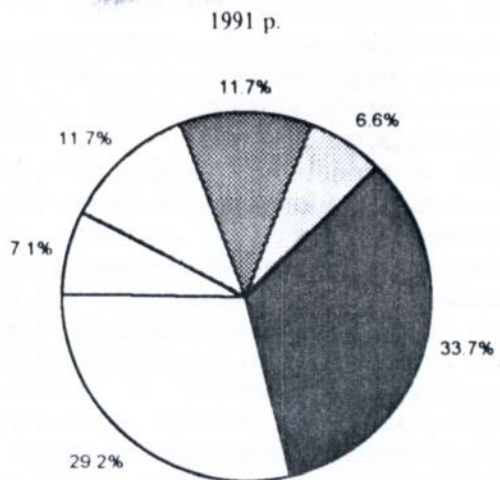
Основними питаннями, що вимагають опрацювання у частині паливно-енергетичного комплексу, є:

вияв і оцінка наслідків ускладнень в результаті зниження можливостей надходження в Україну нафти, природного газу, мазуту й вугілля з Росії, Туркменії й Казахстану;

знаходження компенсуючих заходів і шляхів вирішення ускладнень, що виникли, як за рахунок більш ефективного використання палива безпосередньо у теплоенергетиці й чорній металургії, так і заходів більш загального характеру -

Рис. 6. Динаміка витрачання по видах палива на теплових електростанціях

Рис. 7. Зміна структури поставок вугілля по напрямках споживання

структурна перебудова паливо- і енергоспоживаючих галузей, енергозбереження;

визначення мінімально необхідних обсягів (нижньої межі) закупівлі по імпорту природного газу, мазуту і вугілля для теплоелектроенергетики і чорної металургії за технічними і технологічними умовами;

пророблення й економічні розрахунки при вивченні взаємозамінності видів палива і доцільності їх перерозподілу між напрямками споживання;

оцінка конкурентоспроможності імпортованих і власних палив, порівняності цін - внутрішніх, перевідних для взаєморозрахунків і світових для визначення ефективності видобутку вугілля, а також нафти і природного газу з глибоких горизонтів і малих родовищ;

встановлення доцільності й меж відновлення обсягів експорту вугілля, коксу, електроенергії й іншої (кінцевої) продукції, яка виробляється на базі дорогого власного палива і покупного (імпортного) з метою використання наявних потужностей по виробництву коксу, металу і електроенергії з урахуванням наявності у цих галузях кваліфікованих кадрів.

Серед головних принципів прогнозування є взаємопов'язаний розгляд і вирішення питань розвитку базових галузей промисловості.

Одним з найбільш складних і відповідальних у народно-господарському плані є паливно-енергетичний баланс (ПЕБ). Економічна суть ПЕБ полягає у тому, що на його основі можна заздалегідь вирішити глобальні питання задоволення країни в цілому і кожної галузі зокрема, а також конкретних регіонів в енергії й паливі, забезпечити встановлення міжрайонних і міжгалузевих зв'язків розвитку енергетичного господарства, а також найбільш раціональний розподіл і ефективне використання усіх видів енергетичних ресурсів.

Якщо у 1991 - 1992 рр. головна причина зменшення виробництва електроенергії полягала у загальному економічному спаді, у зниженні попиту на неї, то у 1993 - 1995 рр. це було наслідком нестачі палива усіх видів - природного газу, вугілля і особливо топкового мазуту.

Не менш напруженим буде складатися паливний баланс як на найближчий період 1996 - 2000 рр., так і до 2005 р., тому що починаючи з 1995 р. ще більшою мірою скоротилися

можливості отримання природного газу. Як показує дослідження природний газ і нафта у 2010 році можуть задовільнити потребу в енергоресурсах не більш як на 20-12 відсотків відповідно. В той час передбачені обсяги капіталовкладень на будівництво і реконструкцію шахт виділялися у значно менших обсягах, ніж намічалось по затвердженій програмі "Вугілля", що призвело до ще більшого спаду рівня видобутку вугілля.

Прогноз розвитку вугільної промисловості являє складне економічне завдання, що вимагає врахування багатьох динамічних і взаємозалежних факторів. До числа їх слід віднести, у першу чергу, два головних комплексних фактори - можливості галузі й потреба країни у вугіллі.

Виходячи із ситуації, що склалася, на основі зробленої у 1996 р. ревізії й встановлення реальних виробничих потужностей були внесені корективи у прогноз розвитку шахтного фонду, прийнятий у програмі "Вугілля", із істотним зниженням обсягів видобутку вугілля на період аж до 2005 р. (табл.5).

Істотні зрушення, що відбулися в останні роки в структурі й обсягах виробництва споживачів палива і електроенергії, а також криза, яка поглибилася, у забезпеченні енергоносіями, природно вимагають уточнень у зроблених раніше (при складанні Концепції розвитку ПЕБ України до 2010 р., програми "Вугілля", а також основних напрямків Національної енергетичної програми України на період до 2010 року) оцінках потреби у вугільному паливі. У першу чергу це стосується таких великих споживачів вугілля, як теплоенергетика і особливо чорна металургія. Важливим моментом взаємовпливу при цьому є конкурентність їх на споживання газового вугілля. У випадку, якщо обсяги виробництва чавуну не будуть поновлені до прийнятих у розрахунок величин, можуть збільшитися для ДРЕС ресурси високореакційного вугілля. Відповідно знизяться і прогнозовані раніше в цілому обсяги потреби у коксівному вугіллі, а також антрацитових штибах для агломерації залізної руди. Зниження у загальній структурі високоенергоємної металургійної галузі, особливо у залізорудній підгалузі, істотно б позначилось на загальному електроспоживанні. У той же час неоднозначно проглядається перспектива потреби у коксівному вугіллі. Вона

Таблиця 5. Варіанти прогнозу видобутку вугілля в Україні, млн. т

Марка вугілля	1992 р. факт.	1993 р. факт.	1994 р. факт.	1995 р. факт.	1996 р. факт.	Варіанти прогнозів*								
						2000 р.			2005 р.			2010 р.		
						I	II	III	I	II	III	I	II	III
Україна - всього	133,4	115,7	94,4	83,7	71,7	152,2	128,7	115,0	157,8	145,6	121,2	163,7	157,8	126,9
Донбас- всього	119,3	103,6	85,5	76,5	66,3	137,4	115,1	103,3	142,5	131,5	109,1	147,9	143,0	116,7
У тому числі:														
Коксівне	52,2	45,1	35,9	31,2	28,4	57,5	50,4	43,1	62,9	56,7	43,3	65,1	63,0	48,1
К	10,4	10,6	7,9	7,3	6,4	12,1	11,5	10,3	13,0	12,1	11,7	13,0	13,0	12,4
Ж	13,8	11,6	9,8	8,0	7,9	14,1	12,0	9,8	14,8	14,2	9,8	14,8	14,8	9,7
ОС	2,8	2,3	2,1	1,6	1,4	3,0	2,5	2,7	3,6	3,0	2,7	3,6	3,6	3,3
ТС	0,6	0,5	0,9	1,2	1,2	0,5	0,5	0,6	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4
ГЖ	5,2	2,1	1,4	1,3	1,4	6,2	4,2	2,1	7,1	6,2	2,5	7,7	7,1	3,1
ГЖО	9,1	7,9	7,1	6,1	5,8	9,4	7,6	7,0	10,1	8,4	7,7	10,2	10,2	10,1
Гк	4,6	5,1	4,6	4,1	3,1	5,1	5,1	5,0	5,1	5,2	5,0	5,2	4,1	5,2
ДГк	5,6	5,0	2,1	1,6	1,2	7,1	7,0	5,4	8,8	7,2	3,4	10,2	9,8	3,9
Енергетичне	67,1	58,5	49,6	45,2	37,9	79,9	64,7	60,3	79,6	73,8	65,8	82,8	80,0	68,6
Г	4,3	5,9	4,9	4,6	3,1	9,1	7,4	6,5	10,5	9,1	6,4	10,8	10,5	7,1
ДГ	11,1	7,7	9,3	9,3	9,7	13,0	11,3	12,5	13,4	13,0	12,9	13,7	13,4	13,5
Д	5,0	3,9	2,9	2,8	2,0	6,7	4,8	4,5	7,9	6,2	5,2	8,4	7,9	5,5
Т	15,7	14,7	11,4	10,1	8,0	15,8	13,8	13,2	15,0	15,2	15,1	15,9	15,8	15,7
А	31,1	26,3	21,1	18,5	15,1	35,3	27,4	23,6	32,8	30,3	26,2	34,0	32,4	26,8
Львівсько-Волинське - всього	8,3	8,0	6,3	4,9	3,8	7,6	7,1	6,0	7,8	7,6	6,3	8,7	7,7	5,8
Буре вугілля	5,8	4,1	2,7	2,3	1,6	7,2	6,5	5,6	7,5	7,5	5,6	7,1	7,1	4,4

* I варіант - по програмі "Вугілля" (1993 р.); II варіант - скоригований у 1994 р.; III варіант - по оцінці виробничих об'єднань по видобутку вугілля (серпень 1995 р.) при обсягах капіталовкладень на рівні 1993-1996 рр.

буде залежати від того, як буде перебудовуватися загальна структура промислового виробництва споживачів металу, які для цього потрібні рівні виплавлення чавуну.

2.6. Основи реструктуризації вугільної промисловості. До 1996 р. склався комплекс негативних факторів як зовнішніх, так і внутрішніх, які визначили кризовий стан у вугільній промисловості, найважливішій базовій галузі країни.

Об'єктивна обстановка, що склалася в країні, зробила необхідним і невідкладним проведення у галузі комплексу заходів, об'єднаних поняттям "реструктуризація".

Учасники цього процесу реструктуризації, а це керівництво Міністерства вугільної промисловості України, керівництво "вугільних" регіонів, керівники ще функціонуючих об'єднань по видобутку і по збагаченню вугілля, керівники шахт і збагачувальних фабрик, трудові колективи, розуміють неоднаково цілі, завдання реструктуризації галузі. Цьому сприяє і те, що термін "реструктуризація", який зародився, став широко використовуватися у найрізноманітніших сферах і галузях. Досвід реструктуризації вугільної промисловості в Німеччині, Франції, Бельгії та інших країнах показує що цей процес продовжується декілька років (до 30 років) з рішенням комплексу заходів по соціальному забезпеченню робітників, що вивільняються.

Тому слід уточнити, що реструктуризація вугільної промисловості України є комплекс заходів, здійснюваних з метою забезпечення країни необхідною кількістю вугільної продукції при досягненні її конкурентоспроможності на світовому ринку. Змістом реструктуризації є удосконалення шахтного фонду шляхом закриття шахт, які виробили свої запаси, у першу чергу, і безнадійно нерентабельних, реконструкція перспективних шахт; удосконалення економічного механізму галузі, перехід до системи об'єктивних рентних платежів; перетворення організаційно-господарської структури об'єднань по видобутку вугілля, зміна форм власності і обумовлені цим зміни у організації й методах управління.

Основні положення й принципи реформування вугільної галузі полягають у наступному:

акціонування шахт, збагачувальних фабрик й інших підприємств, надання їм прав юридичної особи і самостійності в реалізації вугілля;

створення акціонерних вугільних компаній - дочірніх, холдінгових, а також компаній для групи надзбиткових шахт, що підлягають закриттю;

лібералізація ціноутворення - введення договірних основ, декларування цін для збиткових шахт, перехід на світові ціни для внутрішнього ринку з врахуванням конкурентоспроможності власного і імпортного вугілля, перехід на преїскурант роздрібних цін по калорійності у перерахунку на ринкові для України (у тому числі коксівного вугілля з врахуванням вмісту сірки);

введення ренти, розробка механізму вилучення рентного податку і його розподілу, зокрема обліку плати за основні фонди, особливо недавно введені;

реструктуризація шахтного фонду (реконструкція, санація, закриття особливо збиткових).

Цільова спрямованість прийнятих рішень полягає насамперед у створенні ринкової управлінської системи і зміні змісту господарських відносин як внутрішніх - між шахтами і збагачувальними фабриками, так і зовнішніх - з посередниками збуту вугільної продукції й споживачами.

Другим значним блоком здійснюваного реформування є реструктуризація шахтного фонду. При чому головна мета її полягає не стільки у закритті частини шахт, скільки у розробці й реалізації програми оновлення шахтного фонду шляхом реконструкції перспективних шахт і проведенні часткової модернізації й налагоджування нормальної роботи інших шахт при поданні їм допомоги (санкції) на проведення окремих заходів. При цьому збереження державної допомоги на першому етапі реструктуризації є обов'язковою умовою для усіх груп шахт, проте пріоритет повинен бути відданий тим з них, які підлягають реконструкції й модернізації.

Необхідність закриття великої групи шахт висунула складну проблему критерію методів обґрунтування недоцільності подальшого функціонування даної конкретної шахти.

Виявилось, що одного показника буде недостатньо для цієї мети. Необхідний комплексний підхід.

Як свідчить практика останніх років, показник рентабельності став недостатнім як єдиний і головний критерій оцінки ефективності виробничо-фінансової діяльності вугледобувних шахт, тим більше для прийняття рішення про закриття збиткових, а точніше, шахт з низькими техніко-економічними показниками.

До додаткових критеріїв, показників, факторів оцінки доцільності продовження експлуатації або закриття шахти рекомендується віднести: рівень продуктивності праці робітника по видобутку вугілля, питоме витрачання електроенергії на видобуток 1 т вугілля, абсолютний розмір і питому величину капіталовкладень, необхідних для продовження експлуатації шахти, а також технічний стан шахти, глибину розробки, гірничо-геологічні й гірничо-технічні умови, залишкові (непридатні) запаси вугілля у межах шахтного поля, особливо розкриті й підготовлені до виймання, можливість їх відпрацювання сусідніми або новими шахтами.

З метою підвищення порівняності оцінку економічного стану шахт пропонується періодично проводити на основі коефіцієнта абсолютної ефективності (Кеф). По економічній суті він являє собою відношення різниці між реалізованою (оптовою або договірною) ціною і собівартістю до собівартості, що склалася на момент розгляду або прийняття рішення.

На період, поки не буде проведена реструктуризація й модернізація шахтного фонду Донбасу, більшість шахт не зможе обійтися без державної допомоги. Деяке полегшення у дотаційному навантаженні на бюджет можливе тільки у результаті виведення з експлуатації високозбиткових шахт, які зараз поглинають "левоу" частку дотації. І такий стан для України потрібно вважати нормальним (хоча і вимушеним), тим більше при наявному технічному стані шахт.

Одним з реальних джерел фінансування капітальних вкладень повинно стати доведення частки амортизаційних відрахувань до рівня 20-25%. Слід підкреслити, що у зарубіжній практиці цьому джерелу фінансування капіталовкладень надається велике значення.

Враховуючи величезну потребу в капіталовкладеннях на відтворення потужностей, необхідних для задоволення потреб у вугільному паливі, а також обмежені можливості держави у централізованих коштах, являє інтерес зарубіжна практика розв'язання цієї проблеми шляхом змішаного фінансування енергетичних проєктів за рахунок децентралізованих джерел і іноземних інвесторів.

Здійснення спільних проєктів з приватним бізнесом є переходом від державної приналежності підприємств ТЕК до акціонерної форми власності, яка сприяє стратегії розвитку внутрішнього ринку капіталів в Україні.

2.7. Наукові основи організації й методів управління у вугільній промисловості. Найважливішим процесом удосконалення управління у вугільній промисловості є корпоратизація державних підприємств (рис.8).

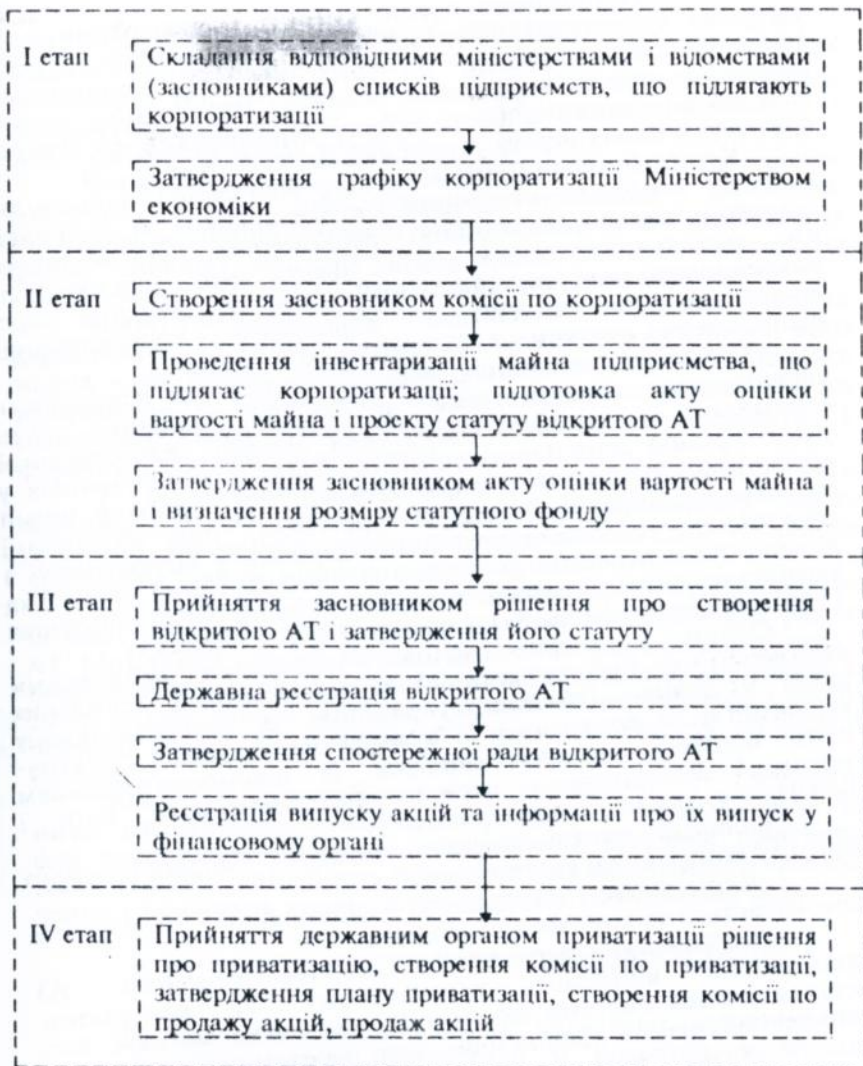
При корпоратизації підприємств Мінвуглепрому України дуже важливим є питання ефективного управління корпоратизованими підприємствами, тобто акціями державних відкритих товариств, державних акціонерних вугільних компаній, а також державних холдінгових компаній. Указане управління повинні здійснювати призначені Міністерством вугільної промисловості України уповноважені особи, для чого їм з участю Міністерства економіки України і Фонду державного майна України необхідно розробити і внести Кабінету міністрів України пропозиції щодо порядку управління акціями вугільних компаній, а також державних холдінгових компаній.

Основні цілі удосконалення управління державними підприємствами у процесі переходу їх до нового організаційно-правового статусу можна сформулювати так: стимулювання підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств і поліпшення їх фінансового стану; сприяння внутрішній структурній та технологічній перебудові; підвищення інвестиційної активності підприємства; підготовка підприємства до часткової приватизації його майна; добір, підготовка та перепідготовка підприємницьких кадрів для функціонування створеного на базі державного підприємства відкритого акціонерного товариства.

У зарубіжній практиці управління акціонерними товариствами (акціонерними компаніями) із змішаним капіталом будується по законах будь-якого акціонерного товариства, але має й певні особливості.

Так, до повноважень уряду або галузевого органу виконавської влади по управлінню акціонерними товариствами зі змішаним капіталом відносяться: призначення керівництва (голови правління), контроль за фінансовим станом, реорганізація, приватизація частини майна, припинення діяльності акціонерного (корпоратизованого) підприємства.

Викладена схема, яка довела свою життєздатність у багатьох країнах, не адекватна українським завданням перехідного періоду. Розрахована на нормальні умови розвинутого ринку, вона не передбачає спеціальних мотиваційних механізмів оживлення виробничо-господарської

Рис. 8. *Схема перетворення у відкрите АТ державних підприємств, закритих АТ, виробничих і науково-виробничих об'єднань, відзначених в Указі Президента України "Про корпоратизацію підприємств"*

діяльності створюваного нового суб'єкту господарювання. До того ж структура представництва у спостережній раді акціонерного товариства, по суті, забезпечує домінування держави у процесі прийняття основних стратегічних рішень, тоді як виведення з цього органу державних представників означало б повну втрату управління суспільством.

У зв'язку з цим об'єктивною потребою сьогодення виступає необхідність передачі відповідальності за прийняття широкого кола організаційних, економічних, науково-технічних, соціальних і інших рішень зверху вниз, забезпечивши максимально можливу ініціативу. Саме це завдання окрім всього іншого покликана вирішувати корпоратизація підприємств з наступною приватизацією їх майна.

Як і у інших країнах, реформа управління державними акціонерними товариствами в Україні повинна бути спрямована на реальне скорочення прямої безпосередньої участі органів державного управління або їх представників у керівництві вугільними підприємствами, що отримали новий організаційно-правовий статус (зрозуміло, при збереженні ефективного управлінського впливу держави у відповідності з пріоритетами перехідного періоду до ринку). Проте специфіка української ситуації вимагає від уряду України більш рішучих і кардинальних, ніж зроблені, кроків у цьому напрямку.

Одним з дійових методів управління державними акціонерними товариствами являється передача державних акцій у довірчі (трастові) управління їх безпосередньому керівництву за контрактом - "контрактна система". Ефективність подібної системи впливає із взаємопов'язуванням мотивації контракту з досягненням поставленої мети і необхідною для цього автономією.

Найбільш істотні змістовні моменти запропонованого варіанту контрактної системи такі.

1. Керівництво державного акціонерного товариства призначається за конкурсною основою.

2. Керівнику державного корпоратизованого АТ (акціонерної компанії), призначеному за контрактом, встановлюється система винагороди, яка чітко мотивує його успішне виконання підприємницького проекту.

У зв'язку з цим рекомендуються такі принципи мотивації керівника при контрактній системі.

Перше. Не поточне, а апріорне (за умовами контракту) регулювання умов винагороди.

Друге. Використання автоматично діючих і не потребуючих великих витрат засобів контролю за поведінкою (окрім щорічних ревізій та звітності) механізмів мотивації.

Третє. Система опціона. У випадку коли і контроль, і права по безпосередньому керівництву зосереджуються у руках менеджерів (як це відбувається при контрактному бізнесі), створюється рівновага між перевагами коротко- і довгострокового успіху компанії.

Четверте. Орієнтація мотивацій на успішне доведення розпочатої справи (підприємницького проєкту) до кінця: фінансова реалізація основної частини винагороди керівника (у формі опціона) повинна бути прив'язана до завершення контрактного періоду і відбуватися тільки у випадку успіху.

П'яте. Найвищі можливі стимули: статутний капітал державного АТ повинен визначатися виходячи із вартості його майна - по оцінці, збільшеній, наприклад, на 10%. Остання величина - це еквівалент вкладу керівника, яким є його підприємницький проєкт, у статутний капітал товариства у формі інтелектуальної власності.

У пропонуваній системі керівнику повинний бути наданий істотний обсяг повноважень і необхідний рівень автономії від органів державного управління для успішного здійснення підприємницького проєкту.

Керівник АТ самостійно призначає членів правління, або за його поданням вони затверджуються спостережною радою АТ. Можливий і такий варіант: правління формується групою - переможцем конкурсу підприємницьких проєктів, яка обирає із свого складу голову. Ревізійна комісія затверджується спостережною радою АТ з числа осіб, які не входять до складу правління.

Викладені елементи системи управління АТ (акціонерними компаніями), створеними у процесі корпоратизації на базі виробничих об'єднань, підприємств вугільної промисловості України, потребують правового і організаційного забезпечення і вимагають коригування існуючої нормативної бази.

3. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

3.1. Головними процесами, що визначають сучасний стан економіки України і перспективи її розвитку, є падіння виробництва і майже повне припинення інвестиційного процесу. Пріоритетними напрямками у діяльності уряду повинні бути стабілізація і зростання виробництва шляхом полегшення податкового пресу, захист вітчизняного виробника; підвищення купівельної спроможності населення; поживлення інвестиційного процесу, з можливим допуском при необхідності бюджетного дефіциту.

3.2. До останнього часу відстає реформування відносин на міжкрупній. Необхідно прискорити грошову приватизацію, створення відкритих акціонерних товариств, розвинутий фондовий ринок. У основній ланці господарювання слід зміцнити господарський розрахунок і послідовно застосувати принцип самофінансування.

3.3. Необхідно удосконалити правову базу економіки і у першу чергу видати Закон про підприємство, диференціювавши функції і компетенції про недержавні підприємства, державні комерціалізовані й казенні підприємства.

3.4. Необхідно повною мірою відновити керованість економіки і у першу чергу її державного сектора. Державний план слід вважати директивою для усіх державних органів, включно з казенними підприємствами.

3.5. У країні не приділяється належної уваги інноваційним процесам. Необхідно прискорити створення інноваційної інфраструктури - технопарків, підприємницьких інкубаторів. Необхідно зміцнити матеріальну базу і фінансове забезпечення галузі науки і наукове обслуговування. Важливо розширити міжнародне співробітництво у сфері науки.

3.6. Пріоритетним напрямком діяльності держави повинно бути забезпечення енергетичної безпеки країни. У періоді, що досліджується, вугільна промисловість потребує державної підтримки.

3.7. На економіці вугільної промисловості негативно позначаються загальні проблеми економіки країни і в першу чергу криза неплатежів, тіньовий ринок.

Необхідно прискорювати реструктуризацію галузі шляхом організації міжгалузевих холдингових компаній і промислово-фінансових груп. Закриття шахт допустиме тільки за індивідуальним проєктом. Багато з них, які мають запаси вугілля, можуть за рахунок внутрішніх резервів підвищити конкурентоспроможність продукції. Необхідно посилити вимогливість до добору кадрів вишого ешелону управління в галузі, їх підготовку та перепідготовку.

3.8. До останнього часу немає чіткої уяви про потреби країни у різних видах палива. Необхідно розробити на п'ятирічку і щороку уточнювати паливно-енергетичний баланс країни, у якому враховувати потреби різних груп споживачів у видах, кількості й якості палива з врахуванням взаємозамінності окремих видів.

3.9. Сама операція по перетворенню державних підприємств у відкриті акціонерні товариства, супутні цьому оставини істотно зміцнюють зовнішнє середовище нових суб'єктів господарювання і їх ставлення до середовища, що

змінилося. Адекватних змін потребує і внутрішнє середовище підприємств. Ці зміни, що стосуються цілей, організації, застосованих технологій, структури управління, системи розподілу завдань і персоналу, можуть бути здійснені у результаті свідомої цілеспрямованої діяльності керівників і нових власників. Необхідна належна ідеологічна підготовка. Власники і керівники повинні проникнутися свідомістю злитості своєї долі із долею підприємства, усвідомленням своєї значимості й відповідальності у рішеннях з приводу функціонування і розвитку підприємства.

3.10. Курс на створення ринкових відносин поки що привів до надмірного зростання сфери посередництва, системи комерційних банків, у яких концентрується значна частина національного доходу. До критичного рівня дійшла чисельність населення, зайнятого обслуговуванням тіньової економіки. Вільна конкуренція з зарубіжними товарами у нинішніх умовах призводить не до поліпшення виробництва, а до його руйнування. У цій справі необхідний диференційований підхід, який враховує особливості кожної галузі.

На період подолання кризи держава вправі застосувати усі методи управління, включаючи і адміністративні.

4. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ОПУБЛІКОВАНІ У ТАКИХ РОБОТАХ

- 4.1. Поважный С.Ф. Организационно-экономический механизм управления промышленным производством в условиях реформирования экономики. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996. - 368 с.
- 4.2. Поважный С.Ф. Концепция управления угольными предприятиями в новых условиях хозяйствования. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1994. - 54 с.
- 4.3. Поважный С.Ф., Амоша А.И., Биренберг Б.М. Реструктуризация управления угольной промышленностью Украины. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996. - 34 с. (Особистий внесок автора: розроблено концепцію реформування вугільної промисловості).
- 4.4. Поважный С.Ф., Амоша А.И., Биренберг Б.М. Анализ организационно-экономических мероприятий, гарантирующих максимальную эффективность угледобычи в конкретных условиях шахт. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996. - 45 с. (Особистий внесок автора: досліджено процеси організації виробництва і праці, техніки та технології).

- 4.5. Поважний С.Ф. Экономические преобразования в Украине: факторы и результаты. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996.- 38с.
- 4.6. Поклонский Ф.Е., Пампура О.И., Поважний С.Ф. Совершенствование механизма управления инновационным процессом. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1995.- 27с. (Особистий внесок автора: запропоновані напрямки удосконалення механізму управління інноваційним процесом).
- 4.7. Поважний С.Ф. Проблемы совершенствования управления промышленным производством. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1997. - 55 с.
- 4.8. Кучеба П.К., Остапчук Л.Б., Поважний С.Ф. К науке управления в угольной промышленности// Уголь Украины.- 1994.- N5.- С.16-17. (Особистий внесок автора: запропонована система підготовки спеціалістів з вищою освітою по менеджменту).
- 4.9. Поважний С.Ф. Совершенствование системы переподготовки кадров - важная задача интенсификации угольного производства// Уголь Украины.- 1989.- N9.- С.5-6.
- 4.10. Поважний С.Ф., Мельничук Ю.Е. Повышение квалификации специалистов Центрального Донбасса // Уголь Украины.- 1994.- N10.- С.14-15. (Особистий внесок автора: запропоновано нові методи підвищення кваліфікації спеціалістів вугільної промисловості).
- 4.11. Поважний С.Ф., Драницын Е.С. Совершенствование функциональной модели начальника участка ВТБ шахты// Уголь Украины.- 1996.- С.29-31. (Особистий внесок автора: запропоновано пропозиції оптимізації діяльності начальника дільниці вентиляції та техніки безпеки).
- 4.12. Поважний С.Ф., Гликин В.М. О проблемах управления угольной промышленностью на региональном уровне в период перехода к рыночным отношениям// Уголь Украины.- 1994.- N6.- С.9-12. (Особистий внесок автора: розроблено концепцію управління вугільним об'єднанням в умовах ринкових відносин).
- 4.13. Поважний С.Ф., Сумин В.А., Распопов А.Н. Совершенствование структуры служб управления предприятием (объединением) // Уголь Украины.- 1992.- N1.- С.10-14.(Особистий внесок автора: обгрунтована нова структура управління вугільним підприємством (об'єднанням) у нових умовах).
- 4.14. Поважний С.Ф., Омелянчук А.И., Рудницкий Ю.И.

Обучение руководящих работников и специалистов по ТАСИС-проекту // Уголь Украины.- 1996.- N10-11. - С. 47-48. (Особистий внесок автора: запропонована програма навчання керівних працівників і спеціалістів вугільної галузі для роботи в умовах ринку).

- 4.15. Поважный С.Ф., Кучеба П.К., Рудницкий Ю.И. Повышение эффективности программ для обучения руководящих работников отрасли // Уголь Украины.- 1993.- N4. - С.24-25. (Особистий внесок автора: проаналізовано навчальні програми підготовки керівників та спеціалістів вугільних підприємств у перехідний період).
- 4.16. Амоша О.І., Чумаченко М.Г., Біренберг Б.М., Поважный С.Ф. та інш. Актуальні проблеми економічних перетворень в Україні. - Донецьк: ІЕП НАН України, 1996. - 72 с. (Особистий внесок автора: розкрито розвиток промислового комплексу на прикладі паливно-енергетичного комплексу).
- 4.17. Поважный С.Ф. Комплексный подход к управлению жизнедеятельностью шахтерских городов // Проблемы создания организационно-экономического механизма ресурсосбережения производства: Сб.науч. тр. - Донецк: ІЭП НАН Украины, 1996.
- 4.18. Біренберг Б.М., Поважный С.Ф. Реформирование управления в угольной промышленности // Проблемы управления государственным сектором экономики: Сб.науч. тр. - Донецк: ІЭП НАН Украины, 1996. (Особистий внесок автора: розроблено концепцію державного регулювання економіки).
- 4.19. Кацура С.Н., Поважный С.Ф., Землянкин А.И., Мартякова Е.В. Проблемы научно-технического развития производства. - Донецк: ІЭП НАН Украины, 1996. - 66 с. (Особистий внесок автора: обґрунтовано шляхи удосконалення інноваційного процесу).
- 4.20. Решетняк А.А., Амоша А.И., Поважный С.Ф., Захаров Е.П. Состояние и перспективы топливно-энергетического комплекса Украины. - Донецк: ІЭП НАН Украины, 1996. - 50 с. (Особистий внесок автора: розроблено теоретичні основи розвитку паливно-енергетичного комплексу).
- 4.21. Решетняк А.А., Амоша А.И., Захаров Е.П., Поважный С.Ф. Проблемы реструктуризации угольной промышленности. - Донецк: ІЭП НАН Украины, 1996. - 44 с. (Особистий внесок автора: обґрунтовано шляхи реструктуризації вугільної промисловості).
- 4.22. Біренберг Б.М., Поважный С.Ф., Моисеев Г.В. Обобщение

- опыта акционирования в процессе корпоратизации государственных предприятий. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996. - 61 с. (Особистий внесок автора: запропоновано нові форми власності на підприємствах вугільної промисловості).
- 4.23. Поважный С.Ф. Основные направления перестройки управления экономикой угольной отрасли. - Донецк: ДФ ИПК МУП СССР, 1992. - 50 с.
- 4.24. Поважный С.Ф., Цыганов А.Р. Определение основных показателей перспективного развития угольных предприятий (объединений). - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1994. - 12с. (Особистий внесок автора: розроблено пакет програм, які дозволяють здійснити вибір оптимального шляху розвитку вугільного підприємства).
- 4.25. Поважный С.Ф., Дубоделов В.А., Жидченко В.Д. Повышение эффективности управления угольным объединением в условиях формирования рынка. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1994. (Особистий внесок автора: запропонована програма підвищення ефективності управління вугільним об'єднанням в умовах ринку).
- 4.26. Поважный С.Ф. Проблемы приватизации в базовых отраслях промышленности. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1995.- 19с.
- 4.27. Поважный С.Ф., Дубоделов В.А., Жидченко В.Д. Вопросы экономики угольного производства // Научно-технические достижения и передовой опыт в угольной промышленности: Инф. сб. - М.: ЦНИЭИуголь, 1991. - Вып.2. - С. 15-19. (Особистий внесок автора: розроблено пропозиції спільного використання економічних критеріїв рівня ефективності роботи).
- 4.28. Поважный С.Ф. Современное состояние корпоратизации и приватизации в Украине. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1995.- 23с.
- 4.29. Поважный С.Ф., Скубенко В.П. Создание межотраслевых топливно-энергетических объединений как один из путей реформирования угольной промышленности. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996. - 14 с. (Особистий внесок автора: обґрунтовано напрямки реформування вугільної промисловості створенням міжгалузевих паливно-енергетичних об'єднань).
- 4.30. Поважный С.Ф. Экономический механизм управления промышленным производством: (Учебное пособие). - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996. - 368 с.
- 4.31. Поважный С.Ф., Тимофеев В.И., Недорезов Ю.Е. Микро-

- экономика: (Учебное пособие). - Донецк: Донецкое обл. книжн. изд-во, 1993. - 193 с. (Особистий внесок автора: розроблена методологія вивчення курсу в умовах специфіки економіки України).
- 4.32. Поважный С.Ф., Сасенко Г.В., Бритченко Г.И., Дорофисенко В.В. Организационные коммуникации: сущность, анализ, методология, методика: (Учебное пособие). - Донецк: Донецкий региональный научный центр Укр. АИН, 1994. - 254 с. (Особистий внесок автора: запропоновано методологію основ комунікації, процесів і функцій, організацію в управлінні виробництвом).
- 4.33. Поважный С.Ф., Гохберг Ю.А., Кучеба П.К. Инновационный менеджмент: (Учебное пособие). - Донецк: Изд-во "ДЦП", 1996. - 137 с. (Особистий внесок автора: розроблено пропозиції по удосконаленню управління інноваційною діяльністю).
- 4.34. Поважный С.Ф., Скобелев В.Г., Шайхет Л.Е. Математические методы в экономике и управлении (Учебное издание). - Донецк: ДонГАУ, 1996. - 163 с. (Особистий внесок автора: запропонована техніка побудовання математичних моделей).
- 4.35. Поважный С.Ф., Белопольский Н.Г., Велькин В.Т. Основы менеджмента: (Учебное пособие). - Донецк: ДонГАУ, 1995. - 288 с. (Особистий внесок автора: запропонована методологія по вивченню теорії та практики управління).
- 4.36. Поважный С.Ф., Дубоделов В.А., Жидченко В.Д. Повышение эффективности материального стимулирования. - М.: ЦНИЭИуголь, 1991. - Вып. 2. - С.15-19. (Особистий внесок автора: запропоновано форми і методи стимулювання роботи працівників вугільної галузі).
- 4.37. Поважный С.Ф., Рудницкий Ю.И., Михайлов И.Н. Менеджмент качества: (Учебное пособие). - Донецк: ДонГАУ, 1997. - 163 с. (Особистий внесок автора: розглянуто організаційні, методологічні та економічні питання управління якістю продукції).
- 4.38. Кучеба П.К., Поважный С.Ф., Рудницкий Ю.И., Черников М.А. Повышение эффективности угольного производства (учебное пособие).- Донецк: ДФ ИПК МУП СССР, 1990.-88с. (Особистий внесок автора : розглянуто питання науково-технічного прогресу на вугільних підприємствах).
- 4.39. Поважный С.Ф., Братков Е.Н., Стариченко Л.Л. Научно-методическое обеспечение перестройки управления угольной промышленностью Украины // Уголь Украины. - 1997. -

- № 1. - С. 36-39. (Особистий внесок автора: запропоновано програму діяльності державної холдингової компанії).
- 4.40. Поважный С.Ф., Демченко Н.Т., Ильшенко В.Г., Литвинов Л.Ф. Основы технологий отраслей производственной и непроизводственной сфер: (Учебное пособие). - Донецк: ДонГАУ, 1997. - 191 с. (Особистий внесок автора: розкрито основи технологічних процесів галузей у виробничій та невиробничій сферах).

SUMMARY

Povazny S.F. Organisational Economic mechanism of Industrial Enterprise Management.

This thesis is presented in the form of a manuscript for a doctor's degree on the speciality 08.02.03. - Management, Planning and State Regulation of Economy. Institute of Economics of Industry National Academy of Sciences of Ukraine, Donetsk, 1997.

Modern economic system of Ukraine is investigated, its conceptual model is offered. The main economic processes determining further development of the system are described.

Unsatisfactory development of privatisation is shown and the ways of its efficiency raising are substantiated. Theoretical statements of innovation process and practical recommendations concerning its intensification in Ukraine are developed.

Recommendations for improving of economic performance on the micro-level as an important condition of anti-crisis measures are presented.

Necessity of an active state regulation of economy in transitional period is proved; the conception of state regulation of economy is offered, the two-level conceptual model of organisational economic mechanism is developed, the main functions and methods of state regulation of economy are stated.

Modern state of the fuel-energy complex of Ukraine is investigated and the forecast of its development is presented., the method of the fuel-energy balance development of the country is proposed.

Necessity of the coal industry development is grounded, the scientific principals of restructurisation of this branch are worked out.

Scientific principals of development of a system for the coal mine industry management corresponding the modern economic situation are suggested.

АННОТАЦИЯ

Поважний С.Ф. Організаційно-економічний механізм управління промисловим виробництвом.

Диссертация в виде рукописи на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.02.03. "Управление, планирование и государственное регулирование экономики". Институт экономики промышленности НАН Украины, Донецк, 1997.

Исследована современная экономическая система Украины, предложена ее концептуальная модель, освещены главные экономические процессы, определяющие дальнейшее развитие системы.

Показано неудовлетворительное развитие процесса приватизации и обоснованы пути повышения его эффективности. Развита теоретическая концепция инновационного процесса и выработаны практические рекомендации по его интенсификации в Украине.

Обоснована актуальность и разработаны рекомендации для существенного повышения уровня экономической работы на микроуровне как важнейшего условия выхода страны из кризиса.

Доказана необходимость на переходном этапе активного государственного воздействия на экономику; предложена целостная концепция государственного регулирования экономики, разработана двухуровневая концептуальная модель организационно-экономического механизма, обоснованы основные функции и методы государственного регулирования экономики.

Исследовано современное состояние и выполнен прогноз развития топливно-энергетического комплекса Украины, предложен метод разработки топливно-энергетического баланса страны.

Обоснована необходимость развития угольной промышленности, разработаны научные основы реструктуризации этой отрасли.

Разработаны научные основы создания системы управления угольной промышленностью, адекватной современной экономической обстановке.

АНОТАЦІЯ

Поважний С.Ф. Організаційно-економічний механізм управління промисловим виробництвом.

Дисертація у вигляді рукопису на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук із спеціальності 08.02.03. "Управ-

ління, планування та державне регулювання економіки". Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк, 1997.

Досліджено сучасну економічну систему України, запропоновано її концептуальну модель, висвітлені головні економічні процеси, що визначають подальший розвиток системи.

Показано незадовільний розвиток процесу приватизації й обгрунтовано шляхи підвищення його ефективності. Розвинуто теоретичні положення інноваційного процесу і вироблено практичні рекомендації по його інтенсифікації в Україні.

Обгрунтовано актуальність і розроблено рекомендації для істотного підвищення рівня економічної роботи на мікрорівні як найважливішої умови виходу країни з кризи.

Доведено необхідність на перехідному етапі активного державного впливу на економіку, запропоновано цілісну концепцію державного регулювання економіки, розроблено дворівневу концептуальну модель організаційно-економічного механізму, обгрунтовано основні функції й методи державного регулювання економіки.

Досліджено сучасний стан і виконано прогноз розвитку паливно-енергетичного комплексу України, запропоновано метод розробки паливно-енергетичного балансу країни.

Обгрунтовано необхідність розвитку вугільної промисловості, розроблено наукові основи реструктуризації цієї галузі.

Розроблено наукові основи створення системи управління вугільною промисловістю, адекватної сучасній економічній обстановці.

Ключові слова:

Державне регулювання, організаційно-економічний механізм, реструктуризація галузі, приватизація власності, інноваційний процес, господарський розрахунок, організаційна структура, холдінгові компанії.

Підр. до друку 11.04.97. Формат 60x84/16. Папір друк. № 3.
Обл.-вид. арк. 2,0. Тираж 100 прим. Замовлення №
Інститут економіки промисловості НАН України.
340048, Донецьк, Університетська, 77.
Ротапринт ІЕП НАН України.

P80.108A

435647

АВ 37.684

...систему України, ...

...процесу приватизації в ...

...роботи на міжорині як ...

...цілісної системи ...

...розвитку ...

...систем управління ...

...систем управління ...

...№ 1 ...